

dogodka leta 1920 je prikazano dogajanje na krajevni ravni. V Prvačini, kjer sta sv. Ciril in Metod sozaveznika, je bilo prvo znano slavje v njuno čast leta 1882. Oktobra 1887 je bila tu ustanovljena podružnica Družbe sv. Cirila in Metoda, ki je v začetku obsegala tudi sosednje kraje. Leta 1894 je nastala samostojna prvaška podružnica in samostojna prvaška ženska podružnica Družbe. Liberalno-klerikalni prelom je bilo čutiti tudi v Prvačini. O tukajšnjih proslavah govorijo časopisna poročila. Podobno kot drugod je tudi tu ustavila delovanje 1. svetovna vojna.

Poglavje V Prvačini, na dan sv. Cirila in Metoda, 5. julija 1920 obravnava ta dogodek. Dogajanje tega dne je moč na kratko povzeti tako: italijanska zasedba Primorske po 1. svetovni vojni je prinesla strog režim, ki je vseboval raznarodovalne težnje. Zato se je Primorska pripravila na slavnostno počastitev praznika sv. Cirila in Metoda; tako je bilo tudi v Prvačini.

Kraj je bil 5. julija 1920 slavnostno okrašen s slovenskimi zastavami, domačini in ljudje iz sosednjih krajev so se zbirali za procesijo k prvaški cerkvi. Karabinjerji so v tem videli iredentistično manifestacijo. Začeli so na silo pobirati slovenske zastave na hišah, a jim ni povsod uspelo. Pred cerkvijo so ustavili procesijo in župnika Primožiča prisilili, da je ljudem povedal, da se morajo raziti in izročiti slovensko zastavo, ki je bila na čelu sprevoda. Ker ljudje niso popustili in so hoteli orožniki to opraviti na silo, je prišlo do prerivanja in tepeža ter streljanja na procesijo. V spopadu je bilo ranjenih 15 domačinov, štirje med njimi huje, in trije Italijani, zastave pa niso dobili. Ljudje so se razbežali, župnik Primožič pa je bil aretiran kot glavni hujskač, a je bil po štirih urah ipuščen zaradi širjenja razburjenja med ljudmi.

Dogajanje je prikazano z uporabo arhivskega vira in citiranjem člankov v slovenskem časopisu: Goriški straži, Edinosti, Delu in Slovencu. Odsotnost člankov italijanskega časopisja odtehta citiranje iz italofilskega Goriškega Slovenca in komentar Edinosti o pisanju v časopisih "Il Piccolo" in "Il Lavoratore". Publikacija objavlja tudi spominski zapis Marije Koršič, ki je bila priča tega dogodka.

Slikovno gradivo publikacije predstavljajo razglednice Prvačine z začetka 20. stoletja, fotografija, ki prikazuje domačo sokolsko pihalno godbo, fotografije štirih hudo ranjenih in župnika Jožeta Primožiča, fotografija pričevalke Marije Koršič s sestro in bratom, fotografiji sprejemnice (tj. vpisne listine v Družbo sv. Cirila in Metoda) in nabiralnika darov za to družbo, fotografske reprodukcije treh člankov o prvaških dogodkih in poročila o protestu predstavnikov Goriške sokolske župe ob pritiskih italijanskih okupacijskih enot na Slovence v novembru leta 1918.

Publikacija tako podrobneje prikazuje enega od številnih italijanskih napadov na slovenstvo že pred sklenitvijo rapalske pogodbe novembra 1920 in jasno

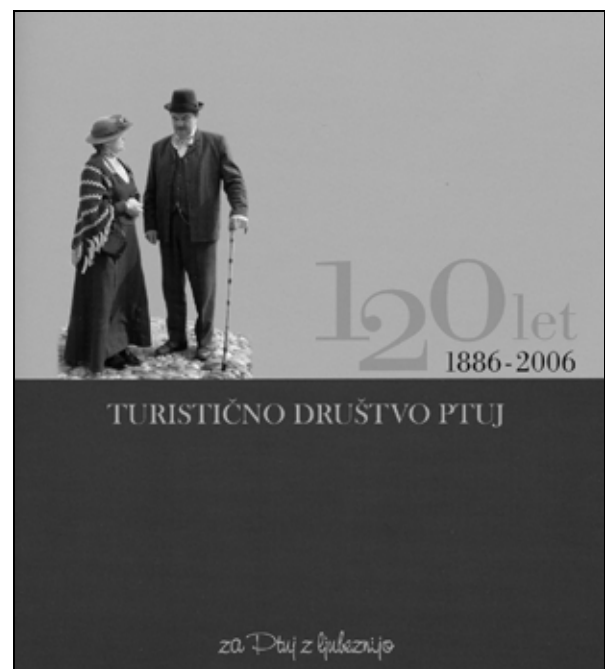
kaže napoved, kakšna bo politika Italije do Slovencev. Ob takem ravnanju je bil požig Narodnega doma v Trstu dober teden po prvaškem dogodku, tj. 13. julija 1920, le vrh ledene gore.

Miloš Fon

120 let Turističnega društva Ptuj – 1886–2006, Zgodovinski arhiv na Ptuj, uredila Katja Zupanič, Ptuj 2006, 60 strani, razstava v refektoriju minoritskega samostana na Ptuj, avtorica Katja Zupanič, 16. do 26. junij 2006

120-letnico Turističnega društva Ptuj je ob številnih prireditvah zaznamovala tudi publikacija, ki je izšla na pobudo Turističnega društva v Zgodovinskem arhivu na Ptuj. Glede na to, da je ob 110 – letnici društva Zgodovinski arhiv pripravil zelo odmevno razstavo, ki jo je dopolnjevala spremljajoča publikacija, smo se v dogovoru z vodstvom Turističnega društva odločili, da v počastitev 120-letnice društva ponovno pripravimo jubilejno publikacijo, tokrat v manjšem obsegu (zaradi finančnih težav), s poudarkom na delovanju in dosežkih društva v obdobju od leta 1991 do danes.

Spoštljiva starost društva kaže, da so se nekateri Ptujčani že v preteklosti zavedali zgodovinskega in kulturnega bogastva Ptuja, ki je sicer vedno privlačilo (po)potnike od blizu in daleč. V 120-letni zgodovini je Turistično društvo Ptuj ves čas skrbelo za lepši in

Z razstave Turističnega društva v refektoriju minoritskega samostana na Ptuj, junij 2006

urejen videz mesta, njegove okolice ter dobro počutje obiskovalcev.

Ker se je bilo treba organizirano lotiti skrbi za videz mesta in razvoja turizma, so Ptujčani 23. januarja 1886 ustanovili Olepševalno društvo Ptuj (Verschönerungs Verein Pettau). Ker so bili med člani dovolj vplivni ljudje, ki so društvu lahko pomagali tudi finančno, je tako postalo eno najdejavnejših v mestu. Prvotnemu imenu so dodali še tujskoprometno društvo (Verschönerungs und Fremdenverkehrs Verein). Med letoma 1890 in 1895 so ob pomoči občine in premožnejših meščanov zgradili mestno kopališče, uredili park ob Dravi, nekaj let pozneje so tam postavili ličen paviljon za koncerte, na novo zasadili Ljudski vrt in zgradili leseno gostišče Švicarijo, ki je postalo eno najlepših na Ptuj. V skrbi za pospešitev turizma so člani Olepševalnega in tujskoprometnega društva skrbeli za turistično propagando s plakati, objavami v časopisih in razglednicami. Te pa niso bile zgolj zasluga društva, temveč so odražale okus in želje takratnega časa. Leta 1895 je na pobudo tujskoprometnega društva izšel prvi pravi popotni priročnik Ptuj in okolica; to je pomenilo velik korak k večji prepoznavnosti Ptuja. Leta 1893 se je

društvu porodila zamisel o ustanovitvi Muzejskega društva. Društvo je takoj nato začelo urejati prve muzejske zbirke. Kljub prizadevanju društva, da bi Ptuj postal turistično mesto, je bil za obdobje do prve svetovne vojne za Ptuj značilen tranzitni promet, mesto pa je imelo tudi težave s pomanjkanjem prenočišč. Do druge svetovne vojne je dejavnost društva nekoliko usahnila, vzroke pa gre vsekakor iskati v težkem finančnem položaju, v katerem se je društvo znašlo. Še vedno pa so si prizadevali za čistočo v mestu in pospešitev turizma. Mesto je imelo v letu 1940 le en hotel, pet restavracij in tri gostilne. Pred vojno je privabljal največ turistov iz Gradca in z Dunaja. 1. decembra 1942 je bilo društvo s prihodom okupatorja ukinjeno, ponovno pa je oživel pred 53 leti, 30. januarja 1953. Skupina posameznikov je s svojimi akcijami društvu želela povrniti staro slavo in prinesiti mestu dohodek od turizma. Še vedno so največ skrbi posvečali urejanju okolja (urejanje zelenic v mestnem parku, na Grajskem hribu in v Ljudskem vrtu), kot tudi skrbi za tujce, ki so obiskali Ptuj. Nenehno so opozarjali na slabe razmere v turizmu in gostinstvu, saj je v petdesetih letih na Ptuj primanjkovalo prenočišč za tujce, gostinski lokali pa so bili na nizki ravni. V okviru društva so tako delovale številne sekcije, ki so s svojim delom pripomogle k večji prepoznavnosti in urejenosti Ptuja.

Velika pridobitev za društvo in turiste je bila ustanovitev Turist biroja leta 1963. Skrbel je za dajanje informacij, prodajo razglednic in spominkov ter organizacijo kulturnih prireditev in izletov. Društvo je bilo v naslednjih letih pobudnik številnih prireditev, ki so bistveno posegle v ptujsko dogajanje, nekatere pa so postale tradicionalne (kurentovanje, akcije Očistimo okolje, okrasitev oken in balkonov v mestu s cvetjem ...). Marsikatera zamisel, ki je nastala pri Društvu, pa je bila izpeljana v okviru Občinske turistične zveze Ptuj, ustanovljene v decembru 1976. V osemdesetih letih je uspelo komisiji za turistične spominke doseči, da so v ptujskih prodajalnah dobili ustrezno mesto domači izvorni spominki: kurent, oljenka, klopotec ... Društvo je uspešno predstavljalo turistično ponudbo Ptuja na raznih sejmih doma in v tujini, postavili so informacijske table, organizirali izlete, izdali barvi prospekt Ptuja v več jezikih ...

V devetdesetih letih je bilo delovanje društva še naprej usmerjeno v promocijo, ohranjanje ter oživljanje bogate kulturnozgodovinske dediščine Ptuja. Na pobudo društva so bile izpeljane številne akcije, ki so oživile staro mestno jedro (postavitev cvetličnih korit, pleskanje starih mestnih vrat, zasaditev cvetličnega parka Evropark). Od leta 1990 je na Ptuj vsako leto prireditev Dobrote slovenskih kmetij. Pobudnik je bilo Turistično društvo Ptuj. V društvu skrbijo tudi za obujanje starih običajev (prangerjada, blagoslov konjev) in na tak način privabljajo v mesto

številne obiskovalce. Poseben pomen pripisujejo praznovanju svojih obletnic, saj jim vsaka predstavlja novo iztočnico za nadaljnje delo.

Mesto se ponaša tudi z najvišjimi priznanji v tekmovanjih, ki jih spodbujajo projekti *Moja dežela - lepa in gostoljubna*, *Narodi v razcvetu* in *Entente Florale*.

Zavedajo se, da prijaznejšo in bolj kakovostno turistično ponudbo ustvarjamo vsi, zato si v društvu prizadevajo, da bi bilo boljše sodelovanje z občino, lokalno turistično organizacijo, muzejem, termami in drugimi dejavniki, ki se ukvarjajo s turizmom. *V turizmu so pomembne malenkosti*, poudarjajo in si obenem želijo, da bi Ptujčani bili resnično ponosni na svoje lepo mesto.

Publikacijo bogatijo tudi številne razglednice in fotografije, prevod v nemški jezik je pripravila Marija Hernja Masten, v angleškega Nada Jurkovič. Ob izdaji publikacije je bila v začetku junija v prostorih Mestne občine Ptuj tiskovna konferenca, niz prireditev v okviru 120-letnice Turističnega društva pa smo sklenili s pregledno razstavo na devetih panojih (od 16. do 26. junija 2006 v refektoriju minoritskega samostana na Ptujju) o delovanju društva v njegovi zgodovini.

Katja Zupanič

Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji, knjiga 10, dodatek, januar 1942–september 1943, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 2005, 631 strani

Deseta knjiga iz zbirke *Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji* (do sedme knjige se je imenovala *Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji*; dalje: DLRS), ki objavlja dokumente političnih in oblastnih organizacij in ustanov revolucijskega odporiškega gibanja med drugo svetovno vojno, predstavlja zadnjo knjigo v tej seriji, v kateri so bili dokumenti objavljeni po kronološkem principu in kriterij ustvarjalca oziroma tematike pri razvrščanju dokumentov ni bil upoštevan. V prihodnje bo zaradi konceptualnih sprememb, nastalih predvsem zaradi vse večjega obsega arhivskega gradiva od leta 1943 dalje, podoba omenjene zbirke bistveno drugačna, kot smo je bili vajeni do sedaj. Novi koncept še ni povsem dorečen, jasno pa je, da bo tematsko zasnovan in da bo na začetku imelo prednost objavljane dokumentov osrednjih političnih in oblastnih organov. Tako lahko že sedaj z zadovoljstvom napovemo, da skupina arhivistk, ki je pripravila zadnje knjige dokumentov v tej seriji, nadaljuje delo in že pripravlja za

objavo zapisnike sej in drugih dokumentov izvršnega odbora Osvobodilne fronte, upravne komisije za osvobojeno slovensko ozemlje, predsedstva Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta in centralnega komiteja Komunistične partije Slovenije. Želimo si, da s tem objavljane dokumentov v okviru te serije ne bo končano, čeprav že v zvezi z njegovo srednjeročno usodo nimamo prav najbolj optimističnih občutkov.

Ker 10. knjiga predstavlja očitno prelomnico, je primerno opozoriti na pomen, potek in obseg do sedaj opravljenega dela, ki ga je v okviru tega projekta desetletja izvajala kar precej številna skupina arhivistov in tudi raziskovalcev. Naj spomnimo, da začetek izhajanja serije sega v leto 1962, ko je izšla prva knjiga. Prvih sedem knjig je izdal takratni Inštitut za zgodovino delavskega gibanja (sedaj Inštitut za novejšo zgodovino), po institucionalni reorganizaciji arhivskih ustanov pa je izdajanje prevzel Arhiv Republike Slovenije. Po začetnem rednem izhajanju sta sledili dve dolgi "sušni" obdobji, ko ni izšla nobena knjiga (1968–1978, 1989–2001), vendar je serija ostala pri "življenju" in je zadnja leta zopet ujela začetni ritem. V desetih knjigah je bilo objavljenih več kot 1600 dokumentov, ki pokrivajo obdobje od neposredne vojne nevarnosti pred napadom sil osi na Jugoslavijo (marec 1941) do kapitulacije Italije (september 1943). Gre torej za obsežen opus dokumentov. Objava je raziskovalcem zelo olajšala razisko-

